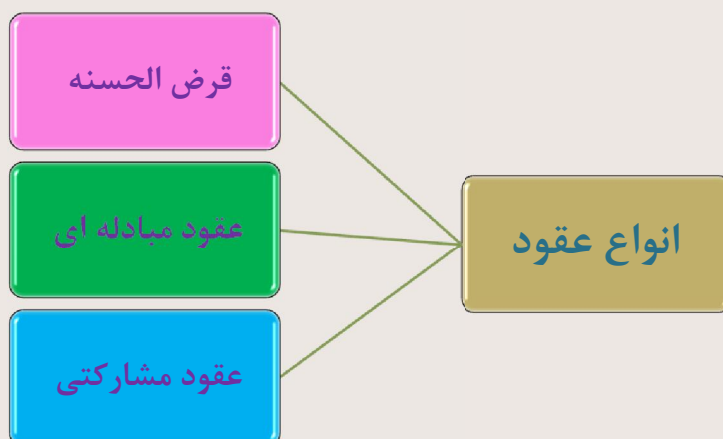

چالش‌های استفاده از عقود مشارکتی در نظام بانکی

ارائه برخی راهکارها

1

انواع عقود اسلامی در بانکداری بدون ربا

2

تقسیم بندی عقود مختلف بانکداری اسلامی بر حسب کاربرد

کاربرد	نوع عقد
نیازهای ضروری اشخاص حقیقی	قرض الحسنه
واردات، صادرات، بازرگانی داخلی	مضاربه
صنعت، کشاورزی، معدن، واردات، صادرات، بازرگانی داخلی، خدمات	مشارکت حقوقی
صنعت، کشاورزی، معدن، واردات، صادرات، بازرگانی داخلی، مسکن	مشارکت مدنی
صنعت، کشاورزی، معدن، خدمات، مسکن، کالاهای مصرفی بادوام	فروش اقساطی
صنعت، کشاورزی، معدن، خدمات، مسکن	اجاره به شرط تملیک
صنعت، کشاورزی، معدن	سلف
صنعت، کشاورزی، معدن، واردات، صادرات، بازرگانی داخلی، مسکن	جعاله
کشاورزی	مزارعه
کشاورزی	مساقات

قرارداد شرکت

شرکت، قراردادی است بین دو یا چند نفر تا با مال مشترک بین آنها معامله و داد و ستد انجام شود.

ثمره چنین قراردادی آن است که طبق قرارداد تصرف در مال مشترک و کار با آن به هدف کسب سود جایز می شود و سود و زیان حاصل به تناسب سرمایه بین شرکا تقسیم می گردد.

نحوه اجرای قرارداد شرکت در بانکداری

تعهدات شریک که موجب صوری شدن قرار داد می شود:
 اگر بانک بخواهد سهم‌الشرکه خود را در هر زمان به او بفروشد، آن را به نرخ تعیین شده از طرف بانک خریداری کند.
 کلیه هزینه‌های مازاد بر مبلغ قرارداد را از اموال خود پرداخت کند و سهم بانک از هزینه‌های احتمالی را در ازاء مبلغ یکهزار ریال به بانک صلح نماید.
 ضمن این عقد صلح همه تعهدات قرارداد را بپذیرد و حق فسخ را از خود سلب کند.
 در صورتی که تسویه در زمان سررسید به هر دلیلی عملی نشد، باید مال‌الاجاره دوران تصرف را به میزان ۳۶ درصد از سهم‌الشرکه بانک برای هر سال به بانک بپردازد.

5

بانک کشاورزی

نحوه اجرای قرارداد شرکت در بانکداری

اگر زیانی متوجه سرمایه بانک شود حتی به علت حوادث قهری، زیان وارده به اموال بانک را به میزانی که بانک مشخص می‌کند از اموال خود مجاناً به بانک تملیک کند.
 در صورت تمایل بانک برای فروش سهم‌الشرکه خود در پایان قرارداد، شریک ضمن عقد صلح تعهد می‌کند این سهم را به قیمت تمام شده به اضافه سود متعلقه به مشارکت مدنی که ... درصد در سال است خریداری کند.
 اگر قیمت سهم بانک از قیمت تمام شده کمتر بود، آن را به مبلغ فوق بخرد و مابه‌التفاوت را از اموال خود مجاناً پرداخت کند.

6

بانک کشاورزی

وجود تفاوت ماهوی میان بانک و عقود مشارکتی

- بانک به عنوان یک ظرف توان پذیرش عقود مشارکتی به عنوان مظروف را ندارد
- به علت عدم انطباق ماهیت بانک با الزامات اجرائی عقود مشارکتی، امکان اجرای این عقود به نحوی که در فقه به آن پراخته شده برای بانکها وجود ندارد.
- این عدم انطباق در دو حوزه خرد و کلان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

7

بانک کشاورزی

عدم تطابق ماهیت بانک با عقود مشارکتی در حوزه خرد

- ▶ عدم وجود توان و تخصص در بانک برای مشارکت
- ▶ بانک یک نهاد مالی است و به همین دلیل نیروهای انسانی و زیرساخت‌های اداری و تشکیلاتی آن متناسب با امور مالی طراحی شده است. در نتیجه حتی اگر بانک بخواهد مشارکت را به صورت دقیق انجام دهد، نمی‌تواند به خاطر کمبود توان تخصصی و اجرایی، وارد مراحل ساخت و بهره برداری از یک پروژه شود و یا حتی بر آن نظارت داشته باشد.

8

بانک کشاورزی

عدم تطابق ماهیت بانک با عقود مشارکتی در حوزه خرد

عدم وجود قصد واقعی برای مشارکت

در بسیاری از موارد وقتی یک مشتری با بانک وارد عقد مشارکت می‌شود، هیچکدام از بانک و مشتری قصد واقعی برای مشارکت در پروژه را ندارند. مشتری به دنبال دریافت تسهیلات برای تأسیس و یا تکمیل طرح خود است و اتفاقاً تمایل دارد خودش همه طرح را در اختیار داشته باشد، اما چون راهکار دیگری در نظام بانکی برای دریافت تسهیلات ندارد مجبور است از تسهیلات مشارکتی استفاده کند.

عدم تطابق ماهیت بانک با عقود مشارکتی در حوزه خرد

عدم تطابق مشارکت با ریسک قابل پذیرش بانک

اگر بانک به صورت واقعی در یک پروژه شریک شود، هر گونه خطر یا زیان عمدی و غیرعمدی که در مورد پروژه ممکن است رخ دهد، منابع بانک را تهدید می‌کند پذیرش این میزان ریسک برای بانک اساساً امکانپذیر نخواهد بود.

از آنجا که بانک نمی‌تواند این میزان از ریسک را بپذیرد، بندهای موجود در قرارداد را طوری تغییر می‌دهد تا در حد امکان همه ریسک‌های موجود در پروژه را به مشتری منتقل کند و به دریافت سود ثابت اکتفا می‌کند.

عدم تطابق ماهیت بانک با عقود مشارکتی در حوزه کلان

بروز اختلال در مکانیزم اعمال سیاست پولی

- بانک به عنوان نهاد مجری سیاست‌های پولی شناخته می‌شود. اجرای سیاست‌های انقباضی و انبساطی از طریق ابزارهایی انجام می‌شود که عمده آن‌ها در ساختار و کارکرد بانک تعریف شده است. اجرای عقود مشارکتی تعهداتی برای تأمین سرمایه طرح‌ها بر عهده بانک می‌گذارد که اجتناب ناپذیر است.
- همچنین، با توجه به این که یکی از ابزارهای اصلی بانک مرکزی برای اعمال سیاست پولی در اقتصاد ایران تعیین حداکثر نرخ تسهیلات بخش‌های مختلف اقتصادی است، در صورتی که بانک از عقود مشارکتی برای تأمین مالی استفاده کند، این ابزار کارایی خود را از دست می‌دهد.

عدم تطابق ماهیت بانک با عقود مشارکتی در حوزه کلان

ایجاد اختلال در سود مورد انتظار سرمایه‌گذاران

- حتی اگر بانک بتواند عقود مشارکتی را به شکل صحیح انجام دهد، در این صورت بانک وارد فعالیت‌های پر ریسک شده است، درآمد بیشتری کسب کرده است و در نتیجه سود بیشتری نیز به سپرده‌گذاران خود اعطا می‌کند.
- در این شرایط آیا باز هم می‌توان گفت نرخ سود سپرده‌های بانکی به عنوان نرخ سود کم ریسک مبنایی برای تصمیمات سرمایه‌گذاری است؟ پاسخ منفی است. زیرا این نرخ سود اساساً دیگر کم ریسک نیست و بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی پرریسک (سبد وام دهی مشارکتی بانک) در شکل‌گیری آن نقش داشته‌اند.

عدم تطابق ماهیت بانک با عقود مشارکتی در حوزه کلان

► عدم جهت دهی منابع افراد ریسک گریز به سمت سرمایه گذاری

► اما اگر بانک‌های اسلامی وارد فعالیت‌های مشارکتی واقعی شوند آن‌ها نیز همانند سایر واسطه‌های مالی یک نهاد ریسک پذیر محسوب می‌شوند و دیگر نمی‌توان انتظار داشت به سپرده‌گذاران خود درآمدی با ریسک کم ارائه دهند. این امر موجب می‌شود تا این بانک‌ها نتوانند سپرده‌های افراد ریسک گریز را به سمت سرمایه‌گذاری هدایت کنند. بنابراین در چنین نظام اقتصادی بخشی از منابع به صورت بدون استفاده و سرگردان رها خواهد شد.

راهکارهای پیشنهادی برای عقود مشارکتی

- بانک به صورت مستقیم در هیچ پروژه ای مشارکت نکند بلکه مشارکت در پروژه های تولیدی از دو راهکار زیر صورت پذیرد و بانک تنها کارمزد خدمات را بگیرد:
  - شرکت های سرمایه گذاری تخصصی بانک در پروژه های محدود و با مقیاس بالا سرمایه گذاری کنند.
  - با استفاده از زیر ساخت اطلاعاتی که بانک از پروژه ها فراهم می کند سرمایه گذاران بتوانند ویژگی های پروژه ها را بررسی کنند و خودشان مستقیم به میزان دلخواه در پروژه انتخابی سرمایه گذاری کنند. (سپرده سرمایه گذاری خاص)

راهکار پیشنهادی برای ورود بانک به ساخت پروژه ها

- بخش عمده ای از مشتریان بانک برای دوره ساخت، منابع پولی ناکافی دارد اما علاقه ای به ورود به مشارکت واقعی ندارند و ترجیح می دهد اجرای پروژه را به تنهایی در اختیار داشته باشد.
- راهکار پیشنهادی:
  - استفاده از جعاله
  - استفاده از استصناع

راهکار پیشنهادی جعاله به جای مشارکت

- بانک پس از بررسی اقتصادی و تصویب پروژه به عنوان جاعل خواستار ساخت پروژه توسط مشتری می شود.
- بانک وظیفه تأمین منابع لازم، معرفی پیمانکاران و تأمین تجهیزات را برعهده دارد و مشتری نظارت بر ساخت پروژه را به عهده دارد.
- پس از اتمام ساخت، بانک دستمزد خود را به اقساط دریافت می کند.

راهکار پیشنهادی استصناع به جای مشارکت

- استصناع فروش: بانک مطابق عقد استصناع سفارش خرید یا ساخت کالایی را از مشتری می‌گیرد و پس از خرید یا ساخت آن راطی اقساط و یا پرداخت موجدل به خریدار می‌فروشد.
- استصناع ثانویه: همچنین بانک می‌تواند پس از اخذ سفارش و انعقاد قرارداد استصناع با خریدار، در مقام خریدار جدید و به موجب یک عقد استصناع ثانویه با تولید کننده کالای مورد نظر، قرارداد استصناع امضاء نماید. پرداخت ثمن معامله در هر دو قرارداد می‌تواند نقد و یا موجدل و یا در قالب اقساط باشد.

17

بانک کشاورزی

مزایای طرح پیشنهادی

- درونی شدن خطرات اخلاقی: مشتری مالک طرح خود بوده و کل ارزش افزوده متعلق به وی است پس مشتری انگیزه دارد به بهترین شکل پروژه را به اتمام برساند .
- مشخص بودن سود (دستمزد) بانک از ابتدا و حذف ریسک بانک در قرارداد اعطای تسهیلات .
- سود دوره ساخت: میزان حق جعل پرداختی به مشتری تابعی معکوس از زمان دوره ساخت است و بنابراین کاهش دوره ساخت موجب پرداخت جعل کمتری به مشتری می‌شود.
- انگیزه مشتری برای ساخت سریع پروژه بالا می‌رود.

18

بانک کشاورزی

با تشکر از توجه شما